

אהה!

במקרא מצאנו ב' מטבעות-לשון של קריאות צער – 'אוי' ו-'אהה!' קריאת 'אוי' מבטאת את זעקת הצער, צווחת הכאב, אך קריאת 'אהה' מבטאת את הפתעת המחץ, הצער המצמית, הפחד המשתק, שבולמים את זעקת הכאב. קריאת 'אהה' מסתיימת במפיק, היא אינה נמשכת כמו קריאת 'אוי' אלא נקטעת באחת במפיק-ה"א, אהה!

כאשר שמענו את בשורת האויב על הסתלקותו הפתאומית של רבינו הגר"ש אויערבאך זי"ע, נפלטה מכולנו זעקת 'אהה!' היה הלם גדול, מכת לב פתאומית שנחתה עלינו ועצרה את נשימתנו, לא היתה בי היכולת להתבטא ולכתוב כלום.

כעת, לאחר השבעה, אני מנסה לשזור בתוך דברי ידידו סבא רש"ש זצ"ל על הפרשה, מעט זכרונות שיש לי אבלחט"א מהחודשים שהסתופפתי על שולחנו הטהור.

יונתן בן עוזיאל רגיל לתרגם 'אהה!' – ווי! אכן, זהו רק כאשר התיבה 'אהה' עומדת לעצמה, אך כאשר היא נסמכת אל ה' – 'אהה, אד-ני הוי"ה' הוא מתרגם אחרת: 'קביל בעותי, ה' אלקים!' כי כאשר אנו זוכרים שהצעקה היא לפני ה', מאזין זעקה, שומע קול שוועה, נהפכת קריאת-היאות הזו לתפילה גדולה, שעולה ומתדפקת בשערי התפילה, לנחת רוח לפניו יתברך כקרבן וכעולה.

יהי רצון שנזכה להפוך את זעקת השבר לתפילה וכיסופין, לאחוז בדרכיו 'דרכי שמואל' בעמל התורה, בדביקות בה', להתחמם מעט מאדרתו אשר השליך עלינו בעלותו בסערה השמימה, ולזכות לעשות נחת רוח ליוצרנו.

סבא רש"ש זצ"ל היה מקושר עם ר' שמואל, בקשרי הערצה גדולה. כמה פעמים שמעתי מפיו דברים מפליגים אודות גדולתו של רבינו שמואל.

לפני כמה שנים ביקש ר' שמואל מאחד מהת"ח שבירושלים לקבל על עצמו איזו משרה ציבורית, והיו עליו לחצים שונים שלא להסכים לזה, הוא הגיע לסבא זצ"ל ובקשו שיערוך עבורו גורל הגר"א.

סבא עשה הגורל ויצא הפסוק 'בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה' ופירש הרד"ק שפסוק זה – האחרון בספר שופטים - הוא הקדמה לספר שמואל הסמוך: "הטעם להזכיר זה כי עדיין לא היה מלך בישראל ולא שופט ולא נוגש משיב אותם לטובה, עד שבא שמואל הנביא ז"ל שמספר תולדתו וענינו בספר הבא אחר זה, הנקרא על שמו, שמואל". סבא זצ"ל אמר לו שהנה התשובה ברורה, שמאימתי 'שבא שמואל' שוב אינו יכול לעשות 'הישר בעיניו' אלא לשמוע ולציית לדברי הגר"ש.

אך אותו ת"ח לא הרגיש שהתשובה ברורה דיה, וביקש לערוך שוב הגורל. סבא ניאות לו והפעם עלה הפסוק: 'ויהי דבר ה' אל שמואל', כעת היו הדברים ברורים ומפורשים ונחה דעת השואל.

[כאן המקום להסביר, שדרכו של סבא זצ"ל היה להתנות עם מבקשי הגורל ב' דברים, א' שיקבלו על עצמם בהחלטה גמורה לשמוע למסקנת הגורל, כי בלא זה אין הדבר מועיל כלום, ב' שתתפרש תוצאת הגורל כפי הבנתו והשגתו שלו, כפי אשר יאמר להם יעשו. אמנם, היו שואלים שהיו מפקפקים אחר פרשנותו של סבא בתוצאת הגורל, והיו מפצירים בו לערוך שוב הגורל, וסבא מחמת אופיו הרך כקנה היה נענה לבקשתם ועורך שוב הגורל, ותמיד היה נראה אז לעין-כל כמה צדק סבא בפרשנותו הראשונה, כי בפעם השניה היו עולים דברים מפורשים, וכמו בדוגמא שהבאתי כאן, ויהי הדבר לפלא!]

אמנם לאחר מעשה פרסמו עסקנים את מעשה הגורל, כאילו היתה כאן איזו 'הכרעה משמיא' במחלוקתם של גדולי התורה, ענקי האומה, שרפי מעלה, אשר מתעצמים ומתנצחים זה עם זה במלחמתה של תורה, וחרה הדבר היטב לסבא זצ"ל כאילו הוא מכניס ראשו בין ההרים הרמים, והוא לא בא אלא להשיב ולסייע לאותו שואל נבוך לספיקו הפרטי אשר הסתפק בו. ובפרט הורע בעיניו לשייך זאת לאיזה עניין של פתקי-בחירות ומפלגות, אשר על זה ציוונו אביו עטרת ראשנו רבי אריה זללה"ה קודם מותו באזהרה חמורה, לבל יהיו מי מצאצאיו להשתתף ולהשתייך חלילה לאיזו מפלגה או תנועה, אלא אך ורק לה' לבדו ולכלל ישראל צאן מרעיתו, בשימוש תלמידי חכמים ובעמל התורה וגמילות חסדים, בלא שום השתייכות נוספת ח"ו. ונשוב לעניינינו, באותם ימים הייתי עומד ומשמש אצל סבא זצ"ל ומתוך עניין הגורל הגענו לדבר מגדלותו העצומה של ר' שמואל, והפליג עליו בהפלגות גדולות, וממה ששמע עליו ממרנא הגר"ש אלישיב זי"ע [אינני זוכר הלשונות והפרטים וע"כ לא העתקתי].

לאחר פטירתו של סבא זצ"ל, הספידו רבינו הגר"ש במספד תמרורים, על מעלותיו ומידותיו, ועל היותו האחרון לדור של זקני ירושלים של מעלה שהלכו והסתלקו מירושלים של מטה.

נער אחד בער ניצב מעבר לדלתו הסגורה של רבי שמואל, סגר עין אחת, פתח אחרת, וניסה להציץ מבעד לחור המנעול... הוא הצליח לראות פרטים קטנים, אנקדוטות שוליות, חלקיקי תמונות... אבל את התמונה הגדולה לא היה יכול אפילו לנסות לראות... לא זכיתי להיות תלמידו, למרות שהפציר בי בענוותנותו, בעוונותי הייתי כעגל מבעט שאינו רוצה לינוק, אבל זכיתי להציץ מעט מבעד חור המנעול, והוא נטף מור ובשמים...

לכן איפוא לא אכתוב בגליון זה על הרב'ה הקדוש שכמעט היה לי – אלא שברי זכרונות, חלקיקי תמונות, קרני זיו אורו שהציצו אלי מבעד חור המנעול.

בעניין קדושת השבת

רבינו שמואל זללה"ה היה בשבת קודש אש שלהבתיה מהרגשת קדושת השבת הנוראה, כמעט לא היה ישן כל המעט-לעת, והיה בכל שעה מתרומם ומתקדש עוד ועוד בקדושת השבת. בעוד בליל שבת היה מוסר שיחה בישיבה על דרך המוסר, הרי בשלהי שבתא, בעת רעוא דרעווין, היה מדבר דיבורים גבוהים מאד, בלולים בסודות התורה וסתריה, בשטף גדול. היה מורגש בחוש איך הוא הולך ומשתנה מצורה לצורה בדביקות גדולה.

ובאמת היה רגיל על לשונו להתפעל שאין עוד מועד שכל הג' תפילות ערבית שחרית ומנחה שונות לגמרי זו מזו, כמו שכתב הטור שהם כנגד שבת-בראשית, שבת-מתן-תורה ושבת-עולם-הבא, כי שבת-מנוחה אין בה רגע אחד של בטלה חלילה, אלא להיפך בתוך אותו יום מתעלים ומתרוממים מבחינה לבחינה.

זכורני בשבת-תשעה-באב נשא דברים בליל שבת כדרכו, ודיבר בסערה גדולה על כך שכבר נחלקו הראשונים כיצד לנהוג בשבת זו ואם ללבוש בגדי שבת וכו', אבל – המשיך – אנו השריש בנו אדונינו הגר"א ששבת-קדש אינה מקבלת שום חורבן! 'שבת קודש קדשים' כפי שמכנה אותה הגר"א, 'יומא דנשמתא', 'יומא דקוב"ה', מקור הקדושה בעולם, וכו' וכו'. ודיבר על זה בהתרגשות הגדולה על כך שהשבת יש בה טעימה מן הגאולה העתידה, מעין עולם הבא, וכו'.

עניין בולט בסדרי הישיבה בשבת קדש, שלא היו יושבים לסעודה לאחר תפילת מוסף, אלא מקדשים על מזונות, ומתיישבים ללמוד סדר לימוד בעיון, ורק אח"כ היו פונים לאכול סעודת שבת. כל זאת מפני החשש שמא מתוך אכילת החמין תכבד העייפות על הבחורים, וישעו בדברי שקר, להרבות שעות ארוכות בשינת הצהריים.

בהלווית הרבנית ע"ה סיפר שסדר זה תיקן עפ"י עצתה:

"אינני יודע אם זה המקום לספר, אולם ברצוני להביא רק דוגמא: ברצוני היה לנהוג לעצמי בענין "קידוש במקום סעודה", לסעודת סעודת השבת תיכף לקידוש היום, סמוך לגמר התפילה, אולם היא תבעה ממני וטענה שאיני צודק, שכן תלמוד תורה דרבים עולה על חומרא זו – אי אפשר הכל לחטוף בעולם הזה, אמרה לי, תוותר על ההנהגה בענין קידוש במקום סעודה, אם תלך ללמוד בישיבה, הישיבה מלאה יותר בתלמידים, דבר זה עולה במשקלו הרבה יותר, ועמדה על כך בתוקף ואכן קבלתי דעתה..."

בישיבה היו קוראים לסדר הזה 'הסדר של הרבנית', וראו עד כמה היה ר' שמואל מקפיד שישתתפו בו כולם וילמדו בשקידה ובעיון... כאשר היתה ההשתתפות 'חלשה' ראו כמה כואב לו [אולי גם בגלל שהיה זה כעין 'מפעל חייה' של אשת בריתו ע"ה], מדי כמה רגעים היה מביט אל עבר הדלת לראות אולי עוד בחור יצטרף...

היה רגיל לספר שהחזון איש היה אומר שיש סברות דקות ועמוקות שאיננו מבין אותם על בוריין בימות החול – רק בשבת הוא מבין אותן לעומקן ולאמיתתן. כי התורה ניתנה בשבת, התורה והשבת שייכים זו לזו מעיקר צורתן, והתורה של שבת איננה כתורה של ימות החול. [א"ה, וכן להיפך, התורה של ימות החול יש בה מבחינת השבת, מכיון שנתונה בשבת, ולכן ת"ח הוא בבחינת שבת וכו'].

ומה מאד מובן שעלתה נשמתו לשורשה ביום השבת קדש, ביום בו היתה תמיד מתפשטת נשמתו מגופו הטהור בעליית נשמה מעלה מעלה, ועתה נסתלקה לגמרי לאחר שנתלהטה בתפילה וקידוש וסעודת שבת ולימוד התורה בליל שבת קודש, וביום המנוחה מצאה נשמתו הסוערת מנוח בצל כנפי בוראה. וכבר נתפרסמו דבריו בהספדו על ידידו הגאון רבי חיים קמיל זצוק"ל, שנסתלק גם הוא באחת משבתות חדש אדר, וביאר את משמעות הדבר עפ"י ד הגמרא שפטירתו של חכם צריכה להיות כעין נתינת התורה, 'נטילתה כנתינתה', מה נתינתה בששים ריבוא אף נטילתה, וכמו כן – אמר – מה נתינתה בשבת קדש אף נטילתה בשבת קדש. ומה נתינתה מאהבה, קימו וקבלו, בחדש אדר, אף נטילתה בחדש אדר, והאריך בזה הרבה בהספד תמרורים. ולא ידע מה שניבא לבאר בזה לתלמידיו את סוד פטירתו שלו בשבת ובחדש אדר.

תלמידיו כבניו

בעניין זה של 'הנה נחלת ה' בנים', אשר נראה במבט שטחי שלא זכו לו ר' שמואל והרבנית זכר צדיקים לברכה, אך באמת המעיין בפירוש רש"י על אתר יראה שעיקר הכוונה בזה היא לתלמידים דוקא:

"הנה נחלת ה' - לאותו האיש, בנים - אלו התלמידים שהוא מעמיד שהם לו כבנים, שכר פרי הבטן - שכר פרי התורה שבלב שנאמר (משלי כ"ב) כי נעים כי תשמרם בבטןך: כחצים ביד גבור - להלחם במ את אויביו, כן בני הנעורים - התלמידים שאדם מעמיד מנעוריו: אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו - מאותם חצים, לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער - תלמידי חכמים שמנצחין זה את זה בהלכה ונראים כאויבים זה לזה"

ולמי נותן הקב"ה את השכר העצום הזה של 'נחלת ה' בנים... בני הנעורים שידברו את אויביהם בשער? למי שהוא 'לידידו שנא' – פירש רש"י: למי שמנדד שינה מעיניו כדי לעסוק בתורה.

כמה נאים הדברים לרבינו זי"ע שהיינו רואים בעינינו איך הוא מנדד שינה מעיניו לעסוק בתורה, לילה אחר לילה, עד השעות הקטנות של הלילה, בעמל נורא וברכיוז עצום, בחשק ובהתלהבות, עד שהיה נופל שדוד על הספסל ומנמנם כמה רגעים, ושוב מחדש כנגד נעוריו להתדבק בקוב"ה ותורתו.

מדי פעם היה מתהלך בבית המדרש הלך-ושוב תפוס במחשבותיו, מבאר לעצמו את עמקי חידושו. כאשר הייתי רואה אותו מהלך כך כאשר טליתו הארוכה נגדרת עמו... הייתי חושב לעצמי: מסתמא אני זוכה לראות כעת בבואה של עמל התורה של החזון איש, שעות ע"ג שעות של עמל וריכוז המחשבה...

בערך בשעה 2-3 בלילה, היה עושה 'סיבוב' בבית המדרש ו'מגרש' את המתמידים ללכת לישון. הוא עצמו היה ממשיך בלימודו כמעט עד עלות השחר.

באחת הלילות היה ליל הולדת ה-20, וכנהוג נשארתי ער כל הלילה, בשעה שלוש הוא ניגש אלי למה אינני הולך לישון, השבתי לו שזהו 'ליל תיפח' שלי, ובירכני ברכות רבות במאור פנים, ואז שאלני מה אני לומד [כי לא למדתי אז מה שלמדו בישיבה, למדו אז בבא בתרא] והשבתי לו שאני לומד אלו מציאות דף פלוני, ראה שפתוח אצלי שיטה מקובצת, וכטוב ליבו בשמחתי החל תיכף לומר לשונות של הראשונים בעל פה מילה במילה, ואשתומם על המראה - לא האמנתי עד אז ששייך בדורנו כזו ידיעת התורה כשמלה ממש! ליבי פעם ורגלי פקן למראה גילוי אור תורה שכזה באמצע הלילה...

נזכרתי אז במה שראיתי בשולי ספר 'דרכי שמואל' של אחד החברים מיישיבת פונבז', שלמד אצלו תקופת מה, ורשם על הגליון - בקטע שבו רשם רבינו על איזה עניין שכתבו בשם האר"י הקדוש 'ולא נמצא כן בכתבי האר"י' – בהתפעלות גדולה: רבינו שליט"א רז לא אניס ליה וכו' וכל התורה פרוסה לפניו כו' ולכן יכול להעיד כי לא נמצא כן בכל כתבי האר"י. בזמנו, כאשר ראיתי את רשימת החבר הנ"ל על הגליון, חשבתי לעצמי שבודאי גוזמא יש כאן, ואין זה שייך בדורנו וכו' וכו', ועתה נרעדתי לראות איך אדם יכול להשיג את כל התורה כולה מילה במילה בראשו ובלבו!

מה מאד נפלא לראות שרבינו שהיה מקיים בהידור 'לידיו שנא' זכה בהידור וביד רחבה מאד ב'שכר פרי הבטן' 'נחלת ה' בנים' - אלו התלמידים שהוא מעמיד שהם לו כבנים, והם שכר פרי התורה שבלב.

רבינו התייחס לתלמידיו כבנים ממש, והיה מתחכם מאד לגדלם ולטפחם במלאכת אומנות משולבת בחמימות וקרירות, התעניינות ואדישות, עידוד ותוכחה, חיוך ונזיפה. ממש לא יאומן כי יסופר איך השפיל קומתו ממרום גילו והשגתו להתעסק עם בני הנעורים, צעירים בני עשרים, עם משובותיהם והליכותיהם, על מנת להעמיד עוד ועוד תלמידים על רגליהם.

תחילת 'היכרותי' את רבינו זי"ע היה כאשר עליתי לירושלים לשוחח עמו באיזה עניין פרטי הנוגע לאחד ממקורביו. כאשר נכנסתי אליו, היה עסוק בשיחת טלפון, רמז לי שאשב ואמזוג לעצמי מבקבוק הקולה שהיה מונח שם... מזגתי מעט לכוס. כאשר סיים את השיחה תיכף שאל 'וכי יום כיפור היום?' (כלומר, מדוע אתה שותה לשיעורים?), השבתי לו במשובה: 'יש משקאות שבכל השנה צריך לשתותם לשיעורים...' (וכוונתי לקפידה שהקפידו בבני ברק באותה תקופה שלא לסמוך על אותה כשרות מפני כבוד התורה), חייד ואמר לי: "בירושלים אין צריך להקפיד בזה..."

כאשר שמע את נושא השיחה, יצא עמי לטייל בסמטאות שערי חסד כדרכו בקודש, הלוך ושוב, שמע כל הפרטים, שוחח עמי בחביבות גדולה, הודה לי במאור פנים על שבאתי לעדכן אותו, ונפטרתי מעמו לשלום. מאז, מפעם לפעם, כאשר הייתי זוכה לראות פניו הקדושים, היה מאיר פניו אלי בחביבות.

לפיכך, כאשר בקשתי כעבור שנים ללמוד אצלו בישיבה הקדושה, הייתי בטוח שהנני מגיע 'להתפנק' אצלו, בשלהי ימי הבחרות... לא שיערתי בנפשי כמה היה יורד לנבכי נפשות תלמידיו כבניו, תובע וממריץ לעמול ולהתיגע, לטפס ולהתרומם...

לדוגמא: הוא גילה שיש לי חולשה בזכרוני שאינני זוכר שמות הדפים, מה כתוב בדף פלוני, רק את תוכן הסוגיות, משום-מה לא 'נתפס' בזכרוני שמות הדפים. הוא לא וויתר לי – היה בוחן אותי 'מה כתוב בדף ל"ד', וכאשר הייתי מתנצל 'הן רבינו יודע שאינני זוכר שמות הדפים', היה אומר 'אם כן, תתחיל מדף ב',

מה כתוב שם, תעבור משם לדף ג', וכן הלאה והלאה מדף לדף, עד שתדע מה כתוב בדף ל"ד...! וכך הייתי נאלץ לשנן עמו הדפים עד שאדע התשובה הנכונה מה כתוב בדף ל"ד...

מאידך גיסא, פעמים רבות היה בוחר לשתוק במקום להוכיח. לדוגמא: בימי נפילת מגדלי התאומים צפיתי באיזה קיוסק בשערי חסד באירוע ההיסטורי וההיסטרי הנורא הזה. לפתע הרגשתי כי מישו מביט עלי, הסתובבתי לאחור והנני רואה את ר' שמואל (מלווה בר' יוסף פטרוב) מסתכל בי, כאשר ראה שראיתי אותו המשיך בדרכו בלא לומר מילה... כאשר הגעתי אח"כ לשוחח עמו ציפיתי לאיזו מילת נזיפה או 'עקיצה' חריפה על העניין, כדרכו, אבל הוא לא אמר על זה מילה... השתיקה שלו היתה חזקה מהדיבור...

באותה תקופה – אולי גם לאחריה – הישיבה לא היתה 'ישיבה' במובן המקובל, אלא קיבוץ של בחורים שבאו להסתופף בצלו ולקבל מאור תורתו. לפיכך כל סדרי הישיבה היו סביבו, ה'זמן' לא היה מסתיים בט' באב כמו בשאר הישיבות, אלא כאשר היה ר' שמואל נוסע להינפש... היה זה בערך שבוע אחרי ט' באב... ומאידך גיסא התחלת הזמן גם היא היתה תלויה בחזרתו של ר' שמואל... סדר ב' היה 'חלש' כי זה היה הסדר שלא היה נוכח בהיכל בית המדרש, אבל מאידך גיסא סדר שלישי נמשך עד לשעות הקטנות של הלילה, יחד עם רבינו שלמד שעות ע"ג שעות כמו שתיארתי למעלה.

הוא אהב את בניו-תלמידיו אהבת נפש. היה ממש 'איסור חמור' לעזוב את הישיבה בסוף הזמן, בלי לגשת להיפרד ממנו בחום ובברכות ואיחולים, כמו בן הנפרד מאביו לכמה שבועות.

מאד היה מקפיד שהתלמידים יתפללו עמו בימים הנוראים, ולא היה אוהב ש'בורחים' למקומות אחרים. אחד מחברי היה לו טעם גדול בחזנות, ומאד מאד חשקה נפשו להתפלל בכור-מחצבתו ביישיבת פונביץ', כרגילותו לשמוע את החזן הצדיק הרב אייזנשטיין שליט"א, שמסלסל ומתחזן באופן נפלא מאד המעורר את נפשו וכו'. אבל ר' שמואל לא הסכים שיעזוב את הישיבה בראש השנה. והנה, לאחר תפילת מוסף דר"ה, ניגש אליו ר' שמואל ואמר לו שמכיון ששמע לקולו ונשאר ביישיבה הוא מכבדו להיות חזן בתפילת מנחה דר"ה ביישיבה. [זאת יש לדעת, שתפילת מנחה דר"ה היתה אצל רבינו לפחות כמו תפילת שחרית, באריכות והתרגשות, ולא כנהוג שהיא תפילה פחות ארוכה]. ולא היה קץ לאושרו של הבחור, אשר זכה להתחזן לפני רבינו בראש השנה שאח"כ בירכו בברכת 'יישר' וכו'.

[בעשי"ת הלכתי ללמוד לבדי ביישיבת רמילאס' הסמוכה, לחזור על תלמודי, יום אחד הוא פגש אותי ברחוב 'היכן אתה?' השבתי לו 'הלא זהו חובת הימים להתבודד בחדריו' (וכוונתי לדברי רבינו יונה הנודעים על עשי"ת), והשיב לי בתוקף 'הכוונה לחדרי התורה ביישיבה פנימה'...]

כך היה מקפיד בזמני על התפילות עמו ביישיבה. אף שתפילותיו לא היה להם שום הגבלת זמן כנודע, שהרי זהו כמעט מעכב התפילה בדיעבד שלא תהא התפילה קבע כדי לצאת ידי חובת תפילה - כמבואר בביאור הלכה סימן צח שלכמה פוסקים הוא מעכב בדיעבד וצריך לחזור ולהתפלל – ולכן מעט שהיה מתחיל להתפלל לא היה אפשר לדעת כמה זמן תימשך תפילתו, והקהל היו ממתינים ומעיינים באיזה ספר וכו'. במיוחד בתפילות הימים הנוראים אשר לא היה לזה שום קיצבה, ובשנה שאני זכיתי להתפלל עמו סיימנו תפילות ראש השנה סמוך לשקיעת החמה והזדרזנו לאכול סעודת היום... וכמו"כ תפילת נעילה הסתיימה הרבה אחרי זמן יציאת הצום...

כאשר הבעתי לפניו רצוני לעזוב את הישיבה, החל לנהוג בי מנהגי קירבה כדי לפתותני להישאר עמו, וריקד עמי יחד בשמחת תורה ובחתונת אחד התלמידים, על מנת לתת לי כבוד וחמימות, אך אני רק נלחצתי עוד מזה ובטיפשותי ברחתי.

מאד יש להתפעל מהגדלות העצומה 'להתחנן' לתלמידים צעירים לקבל ממנו תורה. והרי לא היה חסר לו, לא תלמידים ולא כבוד ולא תעסוקה... ומכל מקום קיים במסירות נפש 'העמדת תלמידים בילדותך... העמד

בזקנותך' והשפיל כבודו אל ילדים רכים בני שיבסר-תמניסר כדי להעמידם על דרך האמת ולהכניסם לחיי עולם הבא.

כאשר עזבתי, אמר לי אחד החברים מסתמא קודם שהתחיל לקרב אותך, הלך ר' שמואל לטבילה במקווה... כלומר, היתה כאן עבודה גדולה ונשגבה להעביר את התורה לדור הבא, להעמיד עוד ועוד תלמידים שימשיכו לשלשלת התורה מהר סיני, לא היה כאן עניינים אנושיים גרידא כי אם עבודת קודש. והדברים הללו זעזעו אותי, שהוא ביקש להעמידני על רגלי ואני ברחתי.

מכל מקום, גם לאחר שעזבתי את הישיבה, דאג לי ושלח להציע לי הצעות שידוך וכו'. [פעם אחת סירבתי לשמוע איזו הצעה מפני שאבי המדוברת נקרא 'משה' ושמי הוא 'אברהם משה', וקרא לי ואמר שמעולם לא שמענו שמקפידים בשם שני על עניין זה כאשר אין זה כלה וחמותה ממש, ואפילו כאשר הוא ממש אותו שם לא היו מקפידים כ"כ בזה וכו'].

כאשר הגעתי להזמין אותו לחתונתי, אמר לי בחריפות (כדרכו לתלמידים... ואכמ"ל) 'בעצם לא מגיע לך שאגיע (היינו כי עזבתי את הישיבה בניגוד לרצונו ה"י) אך מאידך גיסא אינני יכול שלא להגיע, הרי אתה תלמיד, אבל הקב"ה יעזור שעד החתונה יהיה לי איזה תירוץ שלא אוכל לבוא...! והנה, כמה שעות קודם חתונתי נפטר גיסו ז"ל (דרך הרבנית ע"ה) ונאלץ לנסוע להלוויה מלכת אל בית משתה.

במהלך החתונה ניגשו אלי החברים וסיפרו שלבסוף ר' שמואל לא יגיע כי גיסו נפטר, ונאלמתי דומיה, איך הדברים שיצאו מפה קדוש וכו'.

סיפוק ושאיפה

א"ה, כשלמדתי דברים אלו מפי סבא זצ"ל – על הצורך להכיל ב' ההרגשות, של 'מידות חסרות' ושל 'מידות שלימות', שמחה בחלקו מחד גיסא ושאיפה ותביעה לעוד ועוד מאידך גיסא – אמרתי לו שממש בסגנון זה שמעתי הרבה פעמים מידידו רבינו הגרש"א זי"ע שמרגלא בפומיה שאסור לאדם להרגיש שהוא ברעב רוחני חלילה, שהרי הוא מלא בתורה ובמצוות כפי דרגתו ואין לשער עוצם המעלות הנשגבות שזוכה להם כל איש ישראלי, אך מאידך אסור להרגיש שבע, שהרי עדיין לפניו דרגות רבות שהוא צריך להשתוקק ולהמשיך להשיגם דרגה אחר דרגה, אלא צריך לדמות עצמו כמי שהוא בעיצומה של סעודת מלכים, ואוחז במנה הראשונה, דמחד גיסא הוא מרוצה ומתענג על מנה זו ומאידך עדיין הוא משתוקק ומצפה להמשך הסעודה...

הוא תמיד היה צמא, אבל באותה שעה היה גם שותה לרוויה מים צלולים ומרווים, ולא היו הדברים סותרים אצל נפשו העשירה, להיות שמח ומאושר ועולץ מחד גיסא ולהיות תובע ומשתוקק וירא מאידך גיסא...

בימים נוראים היה בחרדה גדולה, לא היה מרשה לנגן ניגונים בסעודות ראש השנה, והשרה סביבו אימת הדין גדולה. אך מאידך גיסא, בעוברנו לפניו בליל ב' דראש השנה, ראה בחור צדיק אחד שהאימה היתירה מיעטה אצלו את ה'חדוות ה', וכמעט עובר על 'ואל תעצבו', וקרא לעברו בצהלה: 'דינא רפיא... דינא רפיא...' כי בד בבד עם היראה היה שומר מאד שלא לאבד את השמחה חלילה.

וידוע מה שכתב אדונינו החתם סופר בדרשותיו ח"ב עמ' שנ"ו כי יום ראש השנה הגם כי הוא יום נורא יום דין ומשפט על כל יצורי תבל מ"מ אינו יום עצבון, ואדרבה דוקא בחדוות לב של תשובה ואהבה ודביקות ובכיה של שמחה, הטיבו נגן בתרועה, ב'שמך יגילון כל היום ראשי תיבות בכי"ה, **אבל עצבות ושברון לא יזכר ולא יפקד** כי הוא מסטרא דקליפה וסטרה דדינא ואין לעורר דין ביום ההוא, משא"כ בערב ראש

השנה היום ההוא ראוי לעורר על חטאיו ולבקש רחמים בבכיה ואנחה על כל חטא ופשע והקב"ה מוותר שליש כידוע. ובזה ביאר החתם סופר מדוע סברו ישראל לבכות בזמן עזרא, כי לא הגיעו העדים וסברו שהיום הוא ערב ראש השנה וצריך לבכות ולהתאבל בו וכו'. ולזאת היתה כוונת פנינה 'וכיעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה' שביקשה למנוע מחנה את כוח התפילה, ע"י שתמנע ממנה את החדווה ותכניס בה כעס ושברון לב אשר הוא מעכב את התפילה, ולכן התאמץ אלקנה לדבר על לבה ולפייסה כדי שתתפלל מתוך חדווה. ע"ש.

וזה היה מקיים רבינו ז"ל בהידור, שביום ערב ראש השנה היה באימה גדולה, והיה עושה 'התרת נדרים' של המקובלים כמנהג הספרדים לבטל כל מיני מחשבות והרהורים שאינם מכוונים ליחוד קוב"ה ושכינתיה וכו' בהתרגשות גדולה. אבל בראש השנה הקפיד גם על השמחה והחדווה, ולכן היו שנים – כפי ששמעתי – שכאשר ראה שהמורא נותן בו אותותיו יותר מדי, הגדיל כנגד זה מעט את העליצות והשמחה.

וכן להיפך, בימי השמחה לא היה מרפה ידיו גם ממידת היראה. וכמו בשמחת תורה בו היה שרוי בחדוותא דאורייתא, והיו הבחורים שותים לשכרה כמנהג הישיבות, ששים ושמחים, והיה רוקד עמם הלך-ושוב במרוצה מצד לצד, ומשורר בנעימה מיוחדת לו: אנא עבדא דקודשא בריך הוא... אך יחד עם זה היה אוסר בתקיפות גדולה להוריד המעיל-העליון בשעת ההקפות, כנהוג בישיבות הקדושות, כי חשש שיש בזה משום זלזול בכבוד התורה הקדושה. [אני הקטן טענתי: הרי על זה הזהירנו הרמב"ם סוף הלכות לולב שלא לכבד גופו במקומות הללו, אלא להקל גופו כדוד שרקד חגור אפוד בד כהגלות נגלות וכו', ואיך מותר להקפיד להתכבד במלבוש עליון וכו', ולא הסכים לשמוע כלל וכלל].

כך גם בעניין כבוד התורה, מחד גיסא היה נכבד מאד, אבל מאידך היתה בו גם מידה של פשטות ירושלמית וחביבות אנושית, שהיה משתמש בה בעיקר כדי לשמח לב נדכאים ולפטפט עמם, להעלות זכרונות משנים קדמוניות וכו'... הוא נהג עפ"י האריז"ל שלא להסתפג לאחר הטבילה, לשאוב מי הטבילה בגופו, ובינתיים היה יושב בבית החיצון (חדר ההלבשה) ומשוחח עם זקני שערי חסד בפשטות גדולה, כמנהג זקנים ירושלמים במקוואות... אנו התלמידים כאשר היינו באים לטבול ורואים אותו יושב שמה, היינו נרתעים לאחורינו לצאת, אבל הוא היה מזרז אותנו להיכנס ולהזדרז לטבול...

היתה אלמנה אחת שהבחורים המאחרים לקום היו צריכים – עפ"י הוראתו – לאכול אצלה ארוחת בוקר, מאי משמע 'אצלה'? היה שולחן וכיסאות בחצר ביתה ליד החלון, והיו מונחים שם דברי מאכל לארוחת בוקר, גם עיתון 'יתד נאמן' היומי... והמאחרים היו מגיעים לשם לאכול בחצר ביתה...

עוד בעניין השמחה והתביעה – היתה בו מחד גיסא עשירות גדולה בכל תחומי חכמת התורה, כמו חכמת הדקדוק, ידיעת היסטוריה ושנות דור ודור, חקר מנהגים ונוסחאות, חיבה גדולה לניגונים [אשר עפ"י השמועה הוא עצמו הלחין כמה וכמה ניגונים, כמו ניגון 'מים רבים' לא יוכלו לכבות את האהבה' ועוד ועוד. בזכרוני איך היה מסתובב בעת ניגון 'אלי ציון ועריה' בתשעה-באב לכיוון הקהל, על מנת לנצח בתנועות ידיו על הניגון, שיהיה בקצב נכון ושקט, המעורר עצבות וקינה, ולא בצפצופי צעקות רמים...], ספרי קדמונים, ועוד ועוד.

אכן, יחד עם כל העשירות הזאת, היה עומד מאידך גיסא על המשמר מאד מאד שלא לעשות הטפל עיקר ועיקר טפל, ולא לעשות עיקר העסק בחלקים הללו אלא בעיונה של תורה.

סיפר לי אחד מתלמידיו שבסעודת הברית לבנו נ"י נשא מערכה שלמה ומפוארת באיזה עניין באגדה ('מחשבה'), ואח"כ אמר לו ר' שמואל: התאכזבתי ממך, ציפיתי לשמוע איזה שטיק'ל תורה טוב שחידשת, מה אתה 'מוכר' לי מערכות באגדה... והנה, מי כמוהו היה בעצמו בקי ומחדש גדול במחשבה ובאגדה, בנסתר ובפנימיות, אבל לא הסכים לטשטש את הגבולות בין עיקר העיקרים לימוד ההלכה בעיון גדול, ש"ס ופוסקים, לבין שאר הציצים והפרחים הצומחים בערוגותיה של תורה.

אחד הסיפורים היפים שהיה מספר בעניין זה, על זקינו רבי חיים לייב שהשתוקק מאד להתפלל תפילות יום הכפורים עם תלמידי השרף מקוצק, שהיה להם מניין בעיר העתיקה בירושלים. הוא שיער שבוודאי מתעופפים שם מלאכים ואש מתלקחת בתפילות היום הקדוש, ומיהר בעיוהכ"פ להגיע לבית מדרשם. מה מאד השתומם לראותם יושבים ולומדים כדרכם שו"ע הלכות ריבית בעיון גדול, כאילו 'שכחו' שעתה הוא עת התקדש היום הגדול והנורא... עד שבהגיע זמן התפילה התרומם לפתע אחד הלומדים, משך את הגרטע'ל, והכריז 'כל נדרי...' בניגון זריז, אח"כ התפללו ערבית בלא פיוטים, והכריזו על זמן תפילת שחרית למחר... כי עיקר העיקרים היה אצלם לימוד התורה בעיון ובעמל... (וסיים שלמחרת כבר לא הגיע הגר"ח"ל לתפילת שחרית שם, כי חשש שייהרס לו כל הויכ"פ...)

[עוד בנוגע להקפדתו שלא להתבלבל בין עיקר לטפל, סיפר לי אחד מצעירי מקורביו - יתום שנתקרב אליו בקרבה השמורה אצלו ליתומים ואלמנות - שלפני זמן מה חגג את שמחת נישואיו, ובאשר היה ידוע לו מקדמת דנא כמה הקפיד הגר"ש על מה שנשתרש בשנים האחרונות אצל הציבור לבטל - מפני העלויות והטירחה - את מנהג 'שבת אויפרוף' הנהוג במקהלות האשכנזים, ולהסתפק בעליה לתורה ותו לא, ור' שמואל מאד לא ניחא ליה בזה לבטל מנהג קדמון מחמת הטורח, (וכידוע שהוא זצ"ל היה טורח להשתתף בשבתות האויפרוף של תלמידיו שעות ארוכות), ולפיכך, כאשר הגיע אותו מקורב להזמין לנישואיו, הדגיש לו ואמר שהקפידו לערוך שבת אויפרוף כפי דעתו של הראש-ישיבה. נאנח ר' שמואל עמוקות ואמר - עתה, אינני מתעניין עוד ב'פכים קטנים' כאלו, בשנים הללו אנו נאבקים על ה'בראשית ברא אלקים', על עיקר צורת החינוך והישיבות הקדושות, כבר לא אכפת לי עניין השבת-אויפרוף...]

למרות שהיה תקיף מאד במסורת הגר"א והישיבות הקדושות, מכל מקום היה יודע למצוא צדדי מעלה בסגנונות אחרים. פעם אחת אמר לי על זקני יבלחט"א, פרופ' רבי דוד סומפולינסקי שליט"א (שהכירו משבתות השמחה אצל נכדיו-תלמידיו) 'תדע לך שזקינך הינו גדול-הדור על דרך הפשט'. (כלומר, שגם בזה יש בחינות של פשט ודרש וכו', ועפ"י 'פשט' הוא 'גדול הדור' לגדול מעלותיו וזכויותיו העצומות, אף שידע שהוא מבית מדרש אחר לגמרי וכו').

כן היה בקי גדול בתורת החסידות לענפיה, ועוד ועוד.

אני הקטן הייתי לומד לפני השינה, בספרי אדמו"ר הזקן נבג"מ ומוהר"ן מברסלב נ"ע ועוד... חבר-החזר שלי, שהיה 'מתנגד' ו'קנאי' גדול עמד וגנב הספרים, והכריז שלא יחזיר לי אותם אם לא יורה לו ר' שמואל לעשות כן... הלכתי בטרוניה לר' שמואל וסיפרתי לו העניין, חייך ואמר לי 'גם אני בגילך, עבדתי כל - - - שבעולם...' וכמובן שהורה לחברי להשיב את הגזילה...

סיפר לי הגאון רבי יואל גליק שליט"א, מגדולי תלמידיו, ששמע שמועה בשם השפת אמת דמה שאמרו חז"ל שקודם ששבר משה את הלוחות פרחו האותיות מהם, היה זה רק בתשע דברות, זולת דיבור אחד - זכור את יום השבת, אשר לא נמחק מן הלוחות, וזהו שאנו אומרים 'ושתי לוחות אבנים הוריד בידו - וכתוב בהם שמירת השבת', אף ששאר הדברות פרחו, שמירת שבת עדיין כתובה בהם. ופגש את רבינו ושאל אותו האם מכיר הוא כזה שפת אמת - תיכף השיב לו ר' שמואל בביטחון: אין כזה שפת אמת!..! (א"ה), אמנם נמצא הדבר בלקוטי יהודה בשם האמרי אמת) כל כך היתה שליטתו גדולה בספרי גדולי החסידות.

[עוד מהניגודיות שהכילה נפשו הטהורה, שהיה מחד גיסא יודע ליהנות משוב ה', באכילה ושתייה, בטעם מעודן ומשובח, ומאידך גיסא היה מסתגף סיגופים גדולים, ושוכח מאכלו או אוכל ממאכלי חדר-האוכל או מקערת בורקסים בחתונות תוך כדי כתיבת חידו"ת... וזהו מעלת האדם השלם היודע להרגיש 'ליהנות בהם בני אדם' אך אינו משתעבד ומתקשר לזה כלל, ומרבה בסיגופים ופרישות, ואכמ"ל].

תמיד היתה הרגשה לידו, שהנה 'גם אני יכול להיות כזה', רק לפתוח את הגמרא ולשכוח מהוויות העולם... הוא ידע להדביק את סובביו בחשקת התורה ובעמלה... ונראה לי שזהו כוח ש'רכש' מבית החזו"א, שגם הוא הצליח 'להדביק' את תלמידיו – לא רק בענייני דרך הלימוד, ההשקפה וההלכה – אלא גם בצורת עמל התורה שלו, שהיו תלמידיו נמשכים אחריו ללימוד סוגיות עד כלות הכוחות בנופלם על ספסלי בית המדרש וכו', כך גם אצל ר' שמואל הוא הדביק את התלמידים גם בסגנון הלימוד במסירות ובעמל עד כלות הכוחות.

בפטירתו נפלה בכיה גדולה על המלווים, גם אותם שלא נתקשרו עמו כל כך, ואפילו אנשי החברא קדישא געו בבכי, ויהי לפלא, אך הרגשתי אז שהבכי הגדול שכל אחד משתתף גם הוא בגעגוע הגדול להיות 'חולת אהבה' ללימוד התורה עמוק עמוק, בהתמדה עצומה, ובכל הכוחות, בהתחדשות עילאית...

ואכן, שמעתי מכמה חברים שלאחר הלוויה נכנסו לבית המדרש ושקעו בלימוד התורה בהתלהבות ובשקיעות גדולה... כן יזכנו ה' לאחוז בקצות דרכי רבינו זי"ע, להידבק בו יתברך, ולשקוע בעמלה של תורה ולעשות נחת רוח לבוראנו.